

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשַׁת הַשְּׁבוּעַ שְׁמִינֵי הַחוֹדֶשׁ תשפ"ז

שני צדדים לכל מטבע

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

ראש השנה בפתח! א' בניסן, החודש הראשון, הוא ראש השנה מבחינות רבות. אבל, מי שמתחיל השבוע (מנהג ההולכים אחרי דברי בעל המפה), או שכבר התחיל בר"ח אדר (מנהג ההולכים בשיטת המחבר) להגיד סליחות, אינו אלא מן המתמיהין ואולי אף חמור מזה. זו דוגמה אחת מיני אלף, שמוכיחה כי כמעט לכל קביעה חד משמעית, יש גם אפשרות אחרת, לרוב בעלת משמעות הפוכה. מסקנה, לכל מטבע יש שני צדדים! כל ניסיון לצבוע את העולם הרוחני (וגם את העולם הגשמי) בצבעי שחור לבן, מטעה ומתעה. המציאות מורכבת מאוד, במיוחד בימים כה קשים ומיוחדים בהם אנו נמצאים מאז שמחת תורה. כל כך הרבה שכול, כל כך הרבה סבל מפציעות, כל כך הרבה אנשים נשים וטף, שנחטפו ע"י מפלצות, תוך ביצוע פשעים נגד האנושות ועדיין לא חזרו הביתה, ציבור ענק שנעקר מביתו ונאלץ לחיות הרחק ממנו מבחינות רבות, כל כך הרבה שנאה של אנשים רבים ברחבי העולם (לחלקם אין כל מידע ומושג בהבנת המתרחש בוילה שלנו, שבגינוגל המזרח תיכוני). לצערנו, השבוע התפרצה מחדש שנאת חנם, חייבים להרגיע את הרוחות, לחבק את משפחות החטופים, ולמרות שיש חילוקי דעות בהרבה תחומים, לחבק גם את בעלי המחלוקת, כמו שנהוג בין בני משפחה. מצד שני, כל כך הרבה גבורה, כל כך הרבה התנדבות, כל כך הרבה קריאות לאחדות, כל כך הרבה ניסים, כל כך הרבה שאיפה לקשר עם הקב"ה.

אחת הסיבות למחלוקות היא הביטחון המוחלט של כל אחד בשיטתו, ואי נתינת שום מקום לדעתו של השני. אם נעמיק, נגלה שגם הסברים, מאוד משכנעים, לפעולה בדרך מסוימת, יכולים להתהפך ולשמש כנימוק הפוך במקרה אחר ובנסיבות אחרות. נדגים זאת באמצעות דבריו של המלבי"ם על התחלת פרשת שמיני. משה קורא לאהרון לפני חנוכת המשכן, ואומר לו: "קח לך עֵגֶל בֶּן בָּקָר לְחֻטָּאת" (ויקרא ט, ב). זהו ביטוי יחידאי שרומז, בצורה ברורה, שיש לכפר על חטא העגל. הוא מצווה גם את בני ישראל: "קחו שְׁעִיר עִזִּים לְחֻטָּאת וְעֵגֶל וְכֶבֶשׂ בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה" (שם ג). למרות שעל פי הפשט, העגל הוא קרבן עולה, מדרש ההלכה במקום מלמד אותנו שצריך לקרא גם אחרת: "קחו שְׁעִיר עִזִּים לְחֻטָּאת וְעֵגֶל (לחטאת)" "יבא שְׁעִיר עִזִּים ויכפר על מעשה עזים, יבא עֵגֶל ויכפר על מעשה עגל" (ספרא שמיני - מכילתא דמילואים אות ג).

מעשה העזים רומז בצורה חזקה לחטא מכירת יוסף בידי האחים, שהרי אחרי זריקתו לבור התורה מספרת: "וַיִּקְחוּ אֶת כְּתָנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁתְּנוּ שְׁעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת הַכְּתָנֶת בְּדָם" (בראשית לו, לא). המלבי"ם מסביר את מדרש ההלכה - הספרא בשלש דרכים מפולפלות, ומקשר בין שני החטאים שלכאורה אין כל קשר ביניהם. במסגרת קצרה זו נביא רק אחת מהן (הציבור מוזמן לעיין בדבריו שם).

כשאחים חיפשו דרך להצדיק את מכירתו של יוסף, הם טענו שברוח קדשם, הם ראו שעתיד ירבעם בן נבט משבט אפרים, צאצאו של יוסף, להכשיל את עם ישראל, באמצעות העגלים שיבנה בית אל ובדן, זו תהיה התוצאה הנוראית של בחירתו של יעקב אבינו ביוסף, והלבשתו בכתונת הפסים. מתוך אחריות לעתידו הרוחנית של העם, יש להוציא את יוסף מכלל ישראל ולמכרו כעבד במצרים. שם לא יוכלו חלומותיו להתגשם בשום פנים ואופן. לכן אין ברירה, הם לא יכירו בצאצאי רחל כמי שראויים להנהגה, ועוד יותר הם לא יכירו בצאצאי יוסף כחלק בלתי נפרד של החברה הישראלית. לשיטתם, היה צורך דחוף לנקוט בצעדים חריפים ביותר, שיבטיחו את עתידו של עם ישראל מבחינה רוחנית. דא עקא, כמה מאות שנים מאוחר יותר, לאחר יציאת מצרים, כשלו בני ישראל בעשיית עגל מסכה. באותו רגע עלתה הדרישה בבית דין של מעלה לתבוע אותם גם על מכירת יוסף, וגם על חטא העגל. לכן, אי אפשר להתחיל לעבוד במשכן ואין אפשרות שתשרה עליו השכינה, אם אהרון הכהן, צאצאו של לוי, שהציע (יחד עם אחיו שמעון): "וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו... וְעַתָּה לָכֵן וְנַהַרְגֶהוּ" (בראשית לו, יט - כ). לא יביא עֵגֶל בֶּן בָּקָר לְחֻטָּאת, ובני ישראל לא יביאו שְׁעִיר עִזִּים לְחֻטָּאת וְעֵגֶל (לחטאת). מה שהיה נראה, בשלב הראשון, כנימוק לגיטימי לכאורה, הפך לחרב פיפיות בשלב שני. נלמד מכאן שני עקרונות: א. תמיד צריך לחשוב על ההשלכות לטווח רחוק. ב. נקיטת צעדים חריפים, שלא בהסכמה, עלולה לגרום לתוצאות קשות יותר.

גם בתקופה מאתגרת זו, לא נשכח את הקשיים, נודה על הנסים והנפלאות, נחפש דרכים מוסכמות לפתרונות לטווח ארוך ונרבה באהבה גם אהבת חנם. נמשיך להתפלל לשלומם וניצחונם של חיילי צה"ל וכוחות הביטחון במיגור הרשע ולחזרתם במהרה של כל החטופים.

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב)

לְעִילּוֹי זְשִׁמַת

לעיני הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	מר משה וסרצוג כ"ב בתשרי תשפ"א	פרופ' ישראל אהרוני י"ד בכסלו תשפ"ג	הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב
ר' שמואל וגבי רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	מר שמואל וגבי אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב
הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	מר יצחק וגבי נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	הרב שמואל כהן שבת תשפ"א	הרב אשר וגבי סוזן וסרטיל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
חיים לייב בן מיכאל קרייסל ב' בשבט	חיים לייב בן מיכאל קרייסל ב' בשבט	מר זליג וגבי שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט
מר אלישע בן רבקה וגבי שושנה בת שרה	מר אלישע בן רבקה וגבי שושנה בת שרה	מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	גב' מירה קושיצקי נלב"ע כ"ב בסיון תשפ"ג	גב' ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב

Eretz Hemdah ארץ חמדה, ע"ר

2 Bruriya St., Jerusalem 91080 ירושלים

Tel: 02-5371485 טל: info@eretzhemdah.org WWW.ERETZHEMDAH.ORG

חֵמְדַּת הַשַּׁבָּת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

בפרשת מצוות מרור בזמן שהמקדש קיים

ל' יום קודם החג ראוי לעסוק בענייני הפסח. ברוך ה', יש דברים רבים להודות עליהם השנה, וזכינו לניסים רבים. ובכל זאת, מבחינות מסויימות הטעם הדומיננטי השנה הוא טעם המרור, לפיכך נעמיק בהכרת המרור. בהקשר של שעבוד מצרים והגאולה השורש מ.ר.ר מופיע שלוש פעמים בלבד: בתחילת ספר שמות (א יד) נאמר "וימררו את חייהם בעבודה קשה". בציווי על קרבן הפסח (שמות יב ח) נאמר הציווי היחיד על אכילת מרור: "ואכלו את הברש בלילה הזה, צלי אש ומצות על מרורים יאכלהו". בהקשר של פסח שני נאמר שיש לקיים את הדין הזה גם בפסח שני (במדבר ט יא): "בחוודש השני בארבעה עשר יום בין הערביים יעשו אותו, על מצות ומרורים יאכלהו". הגמרא (פסחים דף ק ע"א) מבינה מכאן שיש הבדל בין המצה והמרור: המצה מוזכרת פעמים רבות, וביחס לליל פסח נאמר גם "צלי אש ומצות" (שמות יב ח), ושוב "בערב תאכלו מצות" (שמות יב יח). לעומתה, לכאורה חובת אכילת המרור נעשית רק כרוכה יחד עם בשר קרבן הפסח. וכך פוסק הרמב"ם:

אכילת מרור אינה מצוה מן התורה בפני עצמה אלא תלויה היא באכילת הפסח, שמצות עשה אחת: לאכול בשר הפסח על מצה ומרורים, ומדברי סופרים לאכול המרור לבדו בליל זה אפילו אין שם קרבן פסח (הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה יב)

אך ניסוח הגמרא מעניין. בגמרא נאמר "בזמן שיש פסח – יש מרור, ובזמן שאין פסח – אין מרור". לפי הרמב"ם זה לא עניין של 'זמן' שיש פסח, אלא כאשר אוכלים את הפסח יש להוסיף לפסח מרור. ואם אין פסח – אין מצוות מרור! בהמשך הגמרא מובא לימוד: "כל ערל לא יאכל בו" – בו (בפסח) אינו אוכל, אבל אוכל במצה ומרור. לכאורה הכוונה היא שערל (וכן טמא) מחויבים לאכול מצה, ונאמר "מרור" אגב הזכרת המצה.

בילקוט שמעוני על פרשת בא נאמר שאם אין מצה ומרור, מקיימים את המצווה על ידי אכילת קרבן פסח בפני עצמו, שנאמר "יאכלהו". המדרש ממשיך ואומר שכשם שבלית מצה ומרור מקיימים את המצווה באכילת פסח, כך גם בלית פסח מקיימים מצווה באכילת מצה ומרור. הרמב"ם גורס את הברייתא להיפך, ואומר שבצד השני נאמר שאדם 'אינו' יוצא ידי חובה במצה ומרור ללא הפסח. אך היראים (סימן צד) פוסק שבזמן שהמקדש קיים יש מצווה לאכול מצה ומרור, גם ללא הפסח. אחרונים (אבני נזר אורח חיים סימן תקלד, חידושי הגר"ח פסחים דף צא, ביאורי הגר"פ עשה מז-מט) מוכיחים שגם רש"י ותוספות מסכימים עם היראים.

אם נסכם, המחלוקת יוצאת כך:

לכולי עלמא, בזמן הזה מצוות אכילת מרור היא מדרבנן.

לכולי עלמא, עיקר מצוות אכילת מצה היא יחד עם קרבן הפסח.

ישנה מחלוקת אם מי שמנוע מאכילת הפסח (טמא, ערל וכד') בזמן שבית המקדש קיים מצווה לאכול מרור. לפי הרמב"ם מצוות אכילת מרור לעולם מתקיימת רק יחד עם אכילת הפסח. לפי רש"י והיראים יש מצווה לאכול מרור בזמן שהמקדש קיים, גם אם אין לאוכל אפשרות לאכול את הפסח.

על פניו דברי הרמב"ם מסתברים. מובן שהמרור משלים את קרבן הפסח. אילו הייתה שיטה שהייתה אומרת שיש מצווה באכילת המרור בפני עצמו אף אותה ניתן להבין. אך מדוע שתהיה מצווה לאכול מרור כאשר המקדש קיים, גם אם המרור אינו נאכל עם הפסח?

אין ספק שהמרור נועד להזכיר את "וימררו את חייהם". מדוע חשוב להזכיר את מירור החיים שעשו לנו המצרים? אפשר לומר שאם לא נעריך את גודל המצוקה, לא נוכל להעריך את חשיבות ההצלה.

אך נראה שיש כאן דבר נוסף. אנו צריכים להבין שהפסח, המצה והמרור – כולם הגיעו מהקב"ה. המרור אינו רק הדבר ממנו ניצלנו, אלא הוא עצמו חלק מתהליך הגאולה. גם הוא חלק מהתכנית האלוהית. יש כאן אתגר גדול – לדעת לשמוח גם בחלק המר שהקב"ה מפיל בחלקנו, ובמירור שהוא מאפשר לגויים לעולל לנו.

הרמב"ם מבין שאין משמעות לאכילת המצות ללא הפסח. הפסח מסמל את זה שהקב"ה פסח, איך שהוא ריחף על בתי בני ישראל ולא איפשר למשחית לפגוע בעם ישראל. בד בבד עם חווית מציאות אלוהית קרובה כל כך אפשר לצפות ממנו גם לאכול את המרור.

נראה שרש"י והיראים בסך הכל מרחיבים את הדברים מעבר לאכילה עם הפסח, לאכילה בנוכחות מקדש בעולם. כאשר יש מקדש, המציאות האלוהית כאן עמנו, אנו יכולים לאכול את המרור תוך הבנה שזו חלק מהמורכבות של החזקת המציאות האלוהית כאן עמנו. אך בלית מקדש הציפיה הזו אינה סבירה. הקב"ה אינו דורש ממנו להיות בחווית ריחוק ממנו, תוך כדי אכילת מרורים בלב שלם. לכן כיום אין מצווה מן התורה לאכול את המרור (כמובן שאנו שואפים לעמוד ברף הגבוה הזה, ולכן עם ישראל, דרך חז"ל, בוחרים לקבל את מצוות אכילת מרור גם כיום. אך המצווה אינה מן התורה, שכן לקב"ה אין דרישה שכזו ממנו).

אם כך, המחלוקת אינה כה גדולה: כל הראשונים מסכימים שאכילת מרור מקבלת את משמעותה הראויה כאשר מעריכים את המרירות שהקב"ה מביא עלינו תוך כדי חווית הקרבה האלוהית. לפי הרמב"ם זה מתממש רק אם אוכלים את המרור ממש יחד עם המצה, ואילו לפי רש"י והיראים די בחווית הקרבה האלוהית בעצם קיום המקדש בישראל. שנוכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים, ולהתנחם מן המרורים ששבענו השנה.

[ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב](#)

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ו)

New York, USA

ניו יורק, ארה"ב

כסלו תשס"ד

חתימתו של פרוץ בענייני עריות כעד על כתובה

שאלה

אדם שידוע שחי חיי אישות שלא במסגרת נישואין כשרים בעבר ובהווה, האם כשר לחתום כעד על הכתובה?

תשובה

אדם שחשוד שבא על הערווה פסול להיות עד בקידושין, ואין לכתחילה לעשותו עד אף על הכתובה. אבל אין לפסול כתובות שחתם עליהן בעבר.

¹ מצינו במסכת סנהדרין (כו ע"ב): "אמר רב נחמן, החשוד על העריות כשר לעדות. אמר רב ששת, עני מרי ארבעין בכתפיה וכשר". ואם כן מצינו מחלוקת אמוראים אם חשוד על העריות כשר לעדות, או שמא כיוון שלוקה הריהו רשע ופסול לעדות. נחלקו הראשונים בהבנת הסוגיה. התוספות (שם ד"ה החשוד) כתבו: "החשוד על העריות כשר לעדות – תימה, מאי שנא מאוכל נבלות לתיאבון ומפלוגי רבעני לרצוני דפסולין לעדות? וי"ל דמיירי הכא בחשוד בעלמא בלא עדים, דאין כאן כי אם שמועה. ומכל מקום הא דאמרין ארבעים בכתפיה ניחא, כדאמרין מלקין על לא טובה השמועה, אי נמי הכא משום דיצרו תוקפו ולא דמי לנבלה וגם לרביעה דליכא יצרו תוקפו כל כך כמו בערוה". בעלי התוספות מעלים שתי אפשרויות לפירוש הגמרא: א. האמוראים נחלקו בדינו של אדם שיצאה עליו שמועה לא טובה בענייני עריות, אך לא הייתה עדות – ולמרות זאת הוא לוקה משום "לא טובה השמועה". ב. מדובר באדם שידוע על-פי עדים שבא על הערווה (ולכן המלקות הן מצד הדין), ולכן הוא מוגדר כרשע. להסבר זה צריך ביאור בשיטתו של רב נחמן, שמכשירו לעדות, והרי הוא רשע על-פי עדים. מסבירים בעלי התוספות שהוא כשר לעדות כיוון ש"יצרו תוקפו", ואיננו חוששים שגם יעיד עדות שקר כיוון שנכשל בעברה זו, שבה יצרו תוקפו. לכאורה קשה, במה הוא שונה מ"אוכל נבלות לתאבון", שפסול לעדות לכולי עלמא (סנהדרין כז ע"א) מהטעם שיצרו משעבדו לאכילת איסור, וממילא יש חשש שיצרו ישעבדו להעיד עדות שקר (כהסבר הרי"ף שם, ועיין ברש"י), ומדוע כאן לא נאמר שכשם שיצרו משעבדו לבוא על הערווה כך יעיד עדות שקר? וכן קשה מהגמרא (סנהדרין ט ע"ב) שאומרת שהמעיד "פלוגי רבעני לרצוני" – הפלוגי מוגדר כרשע ופסול לעדות (ולשיטת רב יוסף גם המעיד רשע ופסול לעדות), ואם כן רביעה אסורה פוסלת לעדות? ומתרצים התוספות שבאכילת נבלות וכן ברביעה של זכר אין יצרו תוקפו כל-כך, ואם עבר בכל זאת הוא חשוד שיעבור גם על עדות שקר; אך בבא על הערווה היצר חזק, ולכן אף אם עבר עברה זו אין חוששים שיעיד עדות שקר. הרי"ף על הסוגיה (ה ע"ב בדפי הרי"ף) פירש: "א"ר נחמן, החשוד על העריות כשר לעדות. אמר ליה רב ששת, ארבעין בכתפיה וכשר? התם יצרו תקפו. אמר רבא, ומודה רב נחמן לעדות אשה שפסול, בין לאפוקה בין לעיולה. חזינן לרבנותא דקא פסקו הלכתא כרב ששת, וקא יהבי טעמא למילתא משום דהלכתא כרב ששת באיסורי". ונראה מדבריו שלדעתו רב נחמן עונה לרב ששת, שהסיבה שהוא מכשירו היא כיוון שיצרו תוקפו, ואם כן נראה שהוא מפרש כפירוש השני בתוספות, שמדובר בבא על הערווה ממש, ולמרות זאת כשר לעדות כיוון שיצרו תוקפו ואין חשש שיעיד עדות שקר. להלכה, הרי"ף פוסק כרב ששת, שהבא על הערווה פסול לעדות. הרא"ש (שם פרק ג סי' יג), לאחר שהביא את דעת ר"ת שמדובר באדם שהעידו עליו שבא על הערווה (כפירוש השני בתוספות) וטען שאף רש"י והרי"ף סוברים כמותו (ודייק ברי"ף כדלעיל), כתב לפרוך פירוש זה: "ולישנא דחשוד לא משמע לפרושי הכי דהוה ליה למימר הבא על הערוה. ועוד דדוחק הוא לחלק בעריות ולומר דבמשכב זכור אין יצרו תוקפו כל כך ופסול. וגם לישנא דרשע הוא משמע שפסול לכל עדות. ונראה לפרש החשוד על העריות שהוא רגיל וגם בעריות, ומתייחד עמהם וסני שומעניה. וארבעים בכתפיה דמלקין על היחוד (קידושין פא ע"א) של כל עריות חוץ מאשת איש. ומלקין על לא טובה השמועה קלא דלא פסיק כשהמון עם מעבירים עליו קולי". ברור שהרא"ש נוקט כפירוש הראשון בתוספות, שמדובר באדם שיצא עליו קול שבא על הערווה, ולא שיש עדות על כך. פירוש נוסף בסוגיה הוא פירוש רש"י, שפירש שמדובר באדם שבא על הערווה ממש בעדים, אלא שלא הייתה שם התראה; ומפרש את שיטת רב נחמן שמכשירו לעדות מפני שסובר שבעיני "רשע דחמס", לכן דווקא רשע בענייני ממון, ולא בכל עברה. ועיין בשיטת הרמב"ם (ספר המצוות לאו קסב, סנהדרין פרק יט הל' ד ואיסורי ביאה פרק כא הל' א-ב ובי"מגיד משנה" שם). להלכה הובאה לעיל דעת הרי"ף, שפסק כרב ששת, אך גם בכך חלק עליו הרא"ש (שם) וכתב: "חזינא מרבנותא דפסקי הלכתא כרב ששת, ויהבי טעמא למילתיה משום דהלכה כרב ששת באיסורי. ונראה דהלכה כרב נחמן, דלא נחלק רב ששת בהדיא, אלא כמתמיה על דבריו: 'ארבעין בכתפיה וכשר מכשרת ליה'. ואין תימא כל כך דלא מלקינן ליה אלא על לא טובה השמועה. וגם מדשקלו וטרו רבא ורבינא, ואיתימא רב פפא במילתיה דרב נחמן סברי כוותיה, ועוד פסול לעדות טפי דמי לדינא מלאיסורא". גם לשיטת רב נחמן, שאמר שכשר לעדות, ממשכיה הגמרא (שם ס ע"ב): "אמר רבא, ומודה רב נחמן לענין עדות אשה שהוא פסול. אמר רבינא, ואיתימא רב פפא לא אמרן אלא לאפוקה, אבל לעיולה לית לן בה. פשיטא, מהו דתימא הא עדיפא ליה דכתיב (משלי ט) 'מיים גנובים ימתקו', קא משמע לן דכמה דקיימא הכי שכחא ליה". אם כך משמע מהגמרא שגם רב נחמן מודה שהחשוד פסול בעדות אישה להוציאה מבעלה ולהתירה לעולם (ולא כהוא אמינא שפסול אף להעיד שמקודשת מדין "מיים גנובים ימתקו"). כל זה לגרסת רש"י. הרא"ש חולק וגורס אחרת: "אמר רבא, ומודה רב נחמן בעדות אשה שהוא פסול, בין לאפוקי בין לעיולי". לגרסת הרא"ש גם רב נחמן מודה שהחשוד על העריות פסול לעדות אישה, בין לענין קידושין ובין לענין גירושין. הטור (חוי"מ סי' לד סע' כה) כתב: "הבא על הערוה או על הזכר פסול לכל עדות, אבל החשוד על העריות שרגיל עם העריות ומתייחד עמהם וקול יוצא עליו שפרוץ בהם כשר לעדות אחר ופסול לעדות אשה, בין להכניסה לבעלה בין להוציאה מבעלה". הטור פסק כאביו הרא"ש, שהעמיד את הסוגיה בחשוד בגלל קול שיצא עליו שכשר לעדות, אך גם הוא פסול לעדות אישה – בין לקידושין ובין לגירושין. ה"בית יוסף" (שם), לאחר שמביא את שיטות הראשונים בפירושם לגמרא לומר וכן בפסיקתא למעשה, מסכם וכותב: "ולענין דינא, לכולי עלמא אם העידו עליו שני עדים שבא על הערוה, אף על פי שלא התרו בו, פסול לכל עדות; דאי להרי"ף שפירש החשוד על העריות הבא על הערוה, הרי פסק בהדיא כרב ששת דפסול, ואי לרש"י הרי הוא ז"ל כתב (כו ע"ב) כשר לעדות דבעינן רשע דחמס, וכיון דקיימא לן דלא בעינן רשע דחמס כמו שנתבאר בסימן זה (סע' ג), ממילא אידחי רב נחמן וקיימא לן כרב ששת דפסול. וברגיל בעריות וקול יוצא עליו וכו' להרי"ף ורש"י כשר הוא לשאר עדויות, שהרי לא הזכירוהו בגמרא; ולהרא"ש, כיון דפסק כרב נחמן נמי כשר הוא, ולענין עדות אשה לכולי עלמא נמי

מיפסיל למאן דפסק כרבי מאיר, דסבר שהחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו. אבל בהא איכא לספוקי אי מיפסיל דוקא לאפוקי או אפילו לעיולי כפי חילוף הגירסאות שכתבתי.

למסקנתו: אדם שבא ממש על הערוה – שכך פרשו רש"י והרי"ף את הסוגיה – לכולי עלמא פסול לעדות, כיוון שהרי"ף פסק כרב ששת שפוסלו, ורש"י ביאר את רב נחמן לפי מאן דאמר שבעינן רשע דחמס – דעה שנדחתה להלכה, וממילא הלכה כרב ששת. גם לשיטת הרא"ש, הרי רב נחמן שהכשיר לא הכשיר אדם שבא ממש על הערוה, אלא רק באדם שיש קול עליו, וממילא אדם זה פסול לכולי עלמא. אך באדם שרק יצא עליו קול לכולי עלמא כשר, שלרי"ף ולרש"י הגמרא מעולם לא דיברה עליו ולא פסלתו, ולרא"ש נחלקו בזה האמוראים ואף הוא פסק כרב נחמן, שמקל.

כל זה לעדות סתם, אך לעדות אישה גם לרב נחמן פסול, וממילא הדבר תלוי במחלוקת הגרסאות, בין רש"י שפוסלו רק לעדות גירושין לבין הרא"ש והרי"ף שפוסלים אותו גם לעדות קידושין.

הרמ"א (בשו"ע חו"מ סי' לד סע' כה) פוסק: "וכן אין נפסל על קול וחדש בעלמא, כגון מי שחשוד על עריות, שרגיל עם עריות ומתייחד עמהם, וקול יוצא עליו, כשר לכל עדות חוץ מלעדות אשה". אם כן, לדעתו חשוד שרק קול יוצא עליו כשר לעדות אך פסול לעדות אישה, ולא חילק בין גירושין לקידושין. ומקורו בטור, שלא חילק ביניהם ופוסל בשניהם. וכן מפורש ברמ"א (אה"ע מב, ה) - ופסול לעדות אשה, בין לענין קידושין ובין לענין גירושין.

לשאלתנו, באדם שידוע שחי חיי אישות עם נשים מחוץ למסגרת נישואין, פשוט שיש חשד שעבר על איסורי נידה, וכן יש חשש שבא על גויה ועל פנויה ללא מטרות נישואין, ולכן נחשב כחשוד על העריות. וכיוון שלא עשה תשובה על כך, ייפסל לעדות אישה לכולי עלמא.

² יש לדון אם נפסל מדאורייתא או מדרבנן. אמנם הבא על הערוה פסול מדאורייתא, אך באדם שבא על נידה או גויה פסק המרדכי (סנהדרין סי' תרצה): "הלכה כרב ששת, כך פסק רב האי גאון ופסל מועלין בשבועת ממון ובשבועת שווא ובוועל ארוסתו בלא כתובה ובוועלי נדות או נכריות", וכן פסקו שאר הגאונים. והביאו ה"בית יוסף" (טור חו"מ סי' לד סע' כה), וכתב עליו: "ובועל ארוסתו – נראה דמדרבנן הוא דמיפסיל, אלא אם כן היא נדה". ואם כן מפורש ב"בית יוסף" בהגנת המרדכי שבועלי נידות פסולים לעדות מדאורייתא, כיוון שבאו על הערוה. ונראה שכך סובר גם לגבי בוועלי גויות. אך ה"דרכי משה" (שם) חולק עליו בענין בוועלי גויות, וכתב: "ולו נראה דהוא הדין בא על הגויה לא מיפסיל רק מדרבנן, דהא אינו אלא גזירת בי"ד של חשמונאי". ואם כן הן לשיטת ה"בית יוסף" והן לשיטת הרמ"א ב"דרכי משה" בוועלי נידות פסולים מדאורייתא, ונחלקו רק לענין בוועלי גויות.

אמנם ה"חתם סופר" (שו"ת אבה"ע ב סי' קטו) הקשה על המרדכי, מדוע בוועלי נידות פסולים רק מדרבנן, והרי עברו על איסור כרת מדאורייתא; ותירץ שהמרדכי סובר כר"ן, שמחלוקת רב ששת ורב נחמן היא כמחלוקת אבבי ורבא בשאלה אם צריך רע לשמים ורע לבריות או מספיק רע לשמים, ולכן הבא על הערוה – פגומה בביאתו – הוא אף רע לבריות; אך אם בא על אשתו נידה אין פגומה בכך, ולכן נחשב רק כרע לשמים ואין בכך פסול מדאורייתא. ואם כן נראה שהוא סובר שלמרדכי גם בוועלי נדות פסולים מדרבנן.

הסמ"ע (שו"ע חו"מ סי' לד, ס"ק ד) הביא דברי המרדכי להלכה וכן את מחלוקת ה"בית יוסף" וה"דרכי משה" לענין בוועלי גויות אם פסולים מדאורייתא או מדרבנן, אך לא דן כלל בבוועלי נידות. משמע שפשיטא שפסולים מדאורייתא.

אמנם אם מדובר באדם שמקפיד על הלכות נידה, אבל עובר על תקנת חכמים שפנויה לא תטבול (כמבואר בשו"ת הריב"ש סי' תכה). והאישה איננה גויה, עובר הוא על איסור "בא על פנויה", ולדעת הרמב"ם (אישות פרק א הל' ד) יש מקום לומר שעבר על איסור קדשה מדאורייתא.

הנפקא מינה אם האיסור הוא מדאורייתא או מדרבנן היא שבפסול מדרבנן מצינו מחלוקת לגבי סוג העבירה: לשיטת התוספות, בעל ה"עיטור" ורבנו ירוחם (הובאו ב"בית יוסף" שם) רק מי שעבר עברות דרבנן שיש בהם חימוד ממון פסול, ואילו לשיטת הרמב"ם והטור גם בעברות ללא חימוד ממון פסול מדרבנן. השו"ע (חו"מ סי' לד סע' ג) פסק שבכל עברה מדרבנן פסול מדרבנן, והרמ"א הביא את דעת החולקים שיש אומרים שרק בחימוד ממון. ועיין ב"פתחי תשובה" (שם ס"ק ז), שהביא שיטה שלישית בשם ה"פרי מגדים", שכתב שלרמב"ם רק עברה מדרבנן שיש בה מכת מדרות פסול לעדות, ולא כל עברה מדרבנן (כמו שבדאורייתא רק עברה המחייבת מלקות פוסלת לעדות מהתורה).

אם כן בחשוד על עריות אין בכך חימוד ממון, ולשיטת הרמ"א לא ייפסל. אך נראה יותר לומר שבחשוד על עריות לכולי עלמא ייפסל, שהרי לא גרע מאוכל נבלות לתיאבון "שכפין ואכיל וכפין ויעיד עדות שקר", ונחשב לחימוד ממון (ולכן פסול מדאורייתא). וגם כאן יצרו שולט בו, שהרי לשיטת הרי"ף אנו פוסקים כרב ששת, שלא חילק בין יצרו תוקפו בעריות לבין שאר איסורי דאורייתא. הרא"ש אמנם פסק כרב נחמן, אך מטעם אחר (שמדובר רק בחשוד וכדלעיל), וגם לא חילק בין יצר העריות לשאר יצרים, ואם כן לא גרע מאוכל נבלות לתיאבון, שנחשב לחימוד ממון.

אמנם יש מקום לחלוק ולומר שגדר חימוד ממון הנצרך על מנת לפסול בעברות דרבנן איננו כולל כל עברה שיש בה יצר (כפין ואכיל כפין ויעיד עדות שקר), אלא דווקא עברות של ממון ממש פוסלות. כן משמע מלשון "חימוד ממון" וכן משמע מלש" הרמב"ם (עדות פרק י, הל' ד) ש"רשע דחמס" היינו שלוקחים ממון שאינו שלהם. ו"חימוד ממון" בעבירות דרבנן הוא בהתאמה ל"רשע דחמס" דאורייתא. נפקא מינה נוספת לשאלה אם נפסל לעדות מדאורייתא או מדרבנן יש בשאלה אם צריך הכרזה, שהרי באיסורי דרבנן צריך הכרזה, כמבואר בשו"ע (שם סע' כג).

אמנם גם בזה יש מקלים לדון, כיון שמצינו כמה מחלוקות אחרונים בדין הכרזה על פסולי עדות מדרבנן.

א. הרמב"ם כתב (עדות פרק יא, הל' ו), שהצורך בהכרזה בפסולי דרבנן הוא משום תקנת לקוחות, שלא ידעו בפיסולו ויחתימוהו כעד. לפ"ז פסק הרדב"ז (שו"ת ג סי' תתקפג), שדין הכרזה הוא דוקא בעדות ממונות שיש הפסד לציבור, אך בעדות איסורין אין צריך הכרזה, שאין הפסד לקוחות. ואם כן אולי יש לדמות עדות על קידושין לעדות איסורין.

עיין עוד ב"ברכי יוסף" (שם), שרצה לחדש שהדבר תלוי במחלוקת ראשונים; שלרמב"ם אכן הטעם משום תקנת לקוחות, ורק כשיש תקנת לקוחות צריך הכרזה. וכן דעת ה"נמוקי יוסף" (סנהדרין, ה ע"א בדפי הרי"ף), שאיכא דאמרי שהטעם שצריך הכרזה הוא משום פסידי דלקוחות, וכן כתב בסוגיית המלווה בריבית (בר ביניטוס שם ד ע"ב), שהסיבה שפסול לעדות מדרבנן צריך הכרזה היא משום תקנת לקוחות, לכן שם במקום שאין טעם זה פסול ללא הכרזה. אך בהמשך דבריו כתב תירוץ אחר, שלאותה עדות שנפסל בשבילו (עדות הריבית) פסול ללא הכרזה. ולטעם זה משמע שלפסלו לעתיד צריך הכרזה, ואין חילוק בין מקום שיש תקנת לקוחות או לא. ועיין שם ב"ברכי יוסף", שמביא את דעת התוספות (סוף פרק הכונס), הרשב"א (בתשובה) והרי"ן, שנוקטים שתמיד צריך הכרזה – גם במקום שאין תקנת לקוחות. וכן כתב שייטכן שהדבר אינו תלוי במחלוקת ראשונים, ואף הרמב"ם יודה שאמנם הטעם משום תקנת לקוחות, אך חז"ל לא חילקו ותמיד צריך הכרזה.

ב. חילוק נוסף הביא בשו"ת המהרי"ט (וכן הובא ב"פתחי תשובה" שם), שכתב שהסיבה שצריך הכרזה היא משום שאנשים אינם מודעים לאיסורי דרבנן, ואז אין מחזיקים אותו לרשע וימסרו לו עדויות ולכן צריך הכרזה. אך באיסורי דאורייתא, אפילו בלי מלקות כולם יודעים שהוא עובר עברות ואין מוסרים לו עדויות. לכן לשיטתו לא רק באיסור דאורייתא ללא מלקות אין צורך בהכרזה, כיוון שידוע איסורו, אלא גם באיסור דרבנן המפורסם לכול, כגון הבא על הפנויה, פסול גם ללא הכרזה. ועיין ב"ברכי יוסף" (שם) וכן ב"משנה למלך" (שם) וב"פתחי תשובה" (שם), שהביאו אחרונים שחולקים על דברי המהרי"ט הנ"ל.

לכן בכל מקרה לכתחילה אין למסור עדות לאדם שכזה, כיוון שנראה שלכולי עלמא הצורך בהכרזה איננו תנאי לפסול אלא עצם העברה היא הפוסלת, למרות שלמעשה איננו פוסלים אותו עד שניידע את הציבור בהכרזה. והדבר כלול בדינו של הרמב"ם (הובא לקמן), שכתב שאין לתת עדות לכתחילה לאדם ששם עצמו רשע, אף שאיננו נפסל על-פי דבריו ובית-הדין לא קיבל את עדותו, מהטעם שאנו יודעים שהוא רשע. כמו כן נראה שכל הדיון בשאלה זו, אם הפסול הוא מדאורייתא או מדרבנן, וכל הנפקא מינות שיוצאות מכך הן רק ביחס להגדרתו כפסול עדות, אך לעדות אישה שכתבתנו לעיל לכולי עלמא הוא נאסר, כיוון שהחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו. אם כן ניתן לומר שאין זה משנה אם העברה היא מדרבנן או מדאורייתא, ובכל מקרה אם חשוד על הדבר הזה לא יעיד עליו.

³ ויש לדון כיצד ידוע שאדם זה חשוד על העריות, שהרי אם יש עדים שהעידו עליו בבית-דין שבא על הערוה (דבר שסביר שלא קרה בנדון דידן) הריהו פסול לכל העדויות, כמבואר בראשונים וב"בית יוסף". אך אם אין עדים על הדבר אינו נפסל. ובפרט לשיטת ה"תומים" (שו"ע

שמיני החודש תשפ"ד

חוי"מ סי' פז סעי' כז), שיש גזרת הכתוב שעד ייפסל דווקא אחרי פסק דין על-פי שני עדים, וכל זמן שאין פסק דין – אף-על-פי שאני יודע שהוא רשע, איננו נפסל. ואם יהיה אחר-כך פסק דין ייפסל למפרע. עיין גם ב"קהלות יעקב" (סנהדרין סי' ז).
אם ידוע על ידי קול שיצא עליו, ואפילו הקול הוא קול שאיננו פוסק – כמבואר בסמ"ע (שו"ע חוי"מ סי' לד ס"ק סא) – הרי נחשב רק לחשוד, שכשר לעדות אלא שפסול לעדות אישה, ואפילו לעדות קידושין, כמבואר ברמ"א.
יש שכתבו שעד שמפורסם הדבר שהוא רשע פסול לעדות גם אם לא נתקבלה עליו עדות בבית-דין, כיוון שבדבר שהוא בפרהסיא והכול יודעים עליו אין צריך עדות – ה"אחיעזר" (ג סי' כה), וכן הובא ב"משפט ערוך" לגרז"נ גולדברג; ואם כן, אם מעשיו מפורסמים לכל ייתכן שפסול לכל עדויות.
אם ידוע לנו על מעשיו מפי עצמו, ידוע הכלל ש"אין אדם משים עצמו רשע", וכן נפסק בשו"ע (שם סעי' כה). ולכאורה היה מקום לומר שכשר לעדות, אלא שכתב הרמב"ם (טוען ונטען פרק ב הל"ג) שאין עושים אותו עד לכתחילה, ופסק כמוהו הרמ"א (שם). וביאר הש"ך שהכוונה שאין מייחדין אותו לעד לכתחילה.
כל זה בעדות קידושין, ובדרך-כלל עד הקידושין הוא העד החותם אף על הכתובה, אך אם העדות היא על הכתובה בלבד ולא על הקידושין – הרי זו עדות על ממון, ואם כן אינו נפסל על עדות זו בחשד בלבד, אלא אם כן יש עדות שבא על הערווה. אך אם ידוע לנו ממנו שעשה מעשים אלו או שהדבר מפורסם לכולם, ואיננו רק קול, לכתחילה אין לעשותו עד אף בכתובה.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:

שמואל בן ברוריה דוד בן רחל מאירה בת אסתר שלמה בן שולמית ר' יצחק בן ברינדל גיטה	ניר רפאל בן רחל ברכה רות צפורה בת חנה הילה צפנת בת שרה טובה עובדיה בן אסתר מלכה משה בן רחל	חנה בת אוריה נטע בת מלכה שלומית בת לאה נעם בן שלומית יאיר ידידיה בן מיכל בינה	טל שאול בן יפה הילל בן תמר שפרה רבקה בת שרה בלה עודד בן חיה מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה	ניר יצחק רפאל בן יפה ירחמיאל בן זלאטה רבקה חוה ר'אנלה בת פיילא חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה
--	--	---	---	---

לעיינ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט	לעיינ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לעיינ גב' לורין הופמן ז"ל	לעיינ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה	לעיינ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח
--	--	---------------------------------	--	--

לעיינ הנופלים במערכה על הגנת המולדת היי"ד

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה".
הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

